

SKORPIÓ HAVA

MINDSZENT HAVA, SZENT ANDRÁS HAVA

Október végén s november java napjaiban halálba fordul a földi mindenek. A fák, bokrok ezer-színe az ilyenkor érkező fagytól, hóharmattól – s a szőlő levele-kedve is a sáré lesz. A gyilkolás időszakát október 21-én Orsolya névünnepe jelzi, kezdi; Orsolyáé, aki a legenda szerint tizenegyezer szűz társával Atilla-nyila martaléka lett. De Atilla az, aki zárja e „törvény szerint való” harcos időszakot. Ányos, azaz Arianus, Orléans püspöke (akinek ünnepét november 17-e hozza) imádságára szabadul meg Orléans a hun király hadainak ostromától. Az ekkor esedékes harc végét Erzsébet királynőnk egy legendája is közvetíti, mikoris a gyilkolásra fölindult férje, Lajos kezéből kihull a kard. Már nincs mit ölnie a téelőnek, már mindenki aki növény, áldozatra adta magát, hogy a tavaszi mező majd a Teremtő akarata okán ismét újulást hozhasson. Október 31-én Wolfgang, magyar nevén Farkas elaltatja a fákat. A régiségben ezen a napon vén fát döntött ki a falu népe, amelynek ága, rőzséje az ember lelkében reccsent. Ki-ki „elébe ment” ilyenkor a halottaknak; a közelgő halottak napján „félúton” találkozott az élő az eltávozottal. A halottak napi terített asztalnál étel, ital, gyertyafény, s imádság hívta-várta a nemrég elhunytakat. E titokzatos napon együtt ült az asztal körül aki még él, s akinek már a másik világról kellett „visszajönnie”; és a gyilkolás, a halál ködös, lucskos napjaiban sem gondolta senki, hogy a halál pusztulás volna. Farkas napján a vén fa kidöntése után is ezért ültetett csemete fát a hajdanvolt ember.

A régiek hitében az utolsó átváltozást, a halált csak a tisztult lelkű ember kapta: teste itt maradt, lelke el-, ki-, föltávozott. Mindez a minden testet csupasztító Skorpiót idézi, az esztendőkörös változásrend leglátványosabb „fullánkös halál”-idejét.

SKORPIÓ HAVA

MINDSZENT HAVA, SZENT ANDRÁS HAVA

Október 26. Dömötör

(Harcos szent, a keleti egyház kedvelt alakja; a magyar szent korona abroncsán Szent Györggyel párban látható. †306.)

A hagyomány szerint Pannónia, az utóbb róla elnevezett szerémségi Szávaszentdemeter szülötte – tudósít az Érdy-kódex. Mint nemes család sarja, római katonatisztként kerül Thesszalonikába, ahol a keresztényüldözések során egy hatalmas erejű óriás ölte a hívőket. Amikor barátja, Nesztor kénytelen volt megvívni vele, Demeter a kereszt jelével erősítette meg, így Nestor le is győzte az óriást – erre a császár lefejeztette barátját. Az óriás haláláért Demetert vádolták. Kivégzése előtt Jézus megjelenik neki és bejelenti, hogy mártíromságának ideje közel. Dömötör az Úrnál kieszközli, hogy halála után vitéz hadba menőknek, kórságosoknak közvetítője, segítsége lehessen. Szolgája később Dömötör gyűrűjével és palástjával számos beteget meggyógyított. Legendája szerint a sírjánál gyógyult meg egy magas rangú tisztviselő, Leontius, aki Thesszalonikában bazilikát építtetett Demeter tiszteletére, majd amikor Illiricum prefektusa lett, magával vitte ereklyéit, és Sirmiumban még szebb egyházat építtetett. Más

források szerint Demeter Sirmiumban lett vértanú. Amikor 441-ben Attila földülta a várost, ereklyéi átkerültek Thesszalonikába, ahol később mindössze egy vérral átítatott kendőt őriztek (később Justinianus és Mauritius császár már hiába kutatott az ereklyék után). Ennek ellenére Dömötör tisztelete a görögök és a balkáni szlávok körében Myrai szent Miklóséval (ld. december 6.) vetekedett. Idővel pontosan megjelölték Thesszalonikában halálának helyét. Ünnepe a XIV. században negyvennapos böjttel készültek. Tisztelete kezdetben elsősorban a keleti egyházban terjedt el, majd a balkáni állattartó népek között vált népszerűvé. Nyugaton a keresztes háborúk nyomán vált népszerűvé; Szaloniki védőszentje. Ábrázolásain legtöbbször harcosként, sok esetben szent Györggyel együtt jelenítik meg ábrázolják. Alakja nemcsak szent koronánkon szerepel, de egy 1490 körül készült táblaképen (ma az Esztergomi Keresztény Múzeum őrzi) és az erdélyi szász Jidve egyik táblaképen is (ennek évszáma 1508). Főleg a szegedi és székely katolikusok előszeretettel használják keresztnévként is. A moldvai csángóság körében is népszerű (...) Családnévként Dömötör, Demeter, Döme, Deme, Demse alakban fordul elő. Szávaszentdemeter bazilita kolostora volt Árpád-kori kultuszának központja; ez időközben elpusztult (s vele veszett Dömötör vére ereklyéje is). Szaloniki sírjától hozott dömötörvíz és dömötörölaj régebben különösen kedvelt szentelménye volt az ortodoxoknak. Búcsúünnepének ottani neve: Démétria. A néphit szerint az oltalma alatt álló várost személyesen, fehér lován ülve, olykor mennyei sereg élén, védi meg az ellenséges támadástól (a legenda ezen elem rokon a szent László legendáéval). Mivel katonaszent, emlékezete a protestáns Erdélyben is él. A törökök nálunk Dömötör napján, a hideg beálltával szüneteltették a harcot. Ő a juhászok védőszentje, a keleti palócok között Dömötör maga is juhászként jelenik meg. Szeged környékén a juhok legelőről való behajtását, illetve az ezt követő pásztoráldomást „dömötörözésnek” mondják. Pásztorok, a tanyai kapitány, öreg tanyásgazdák találkoztak névünnepén a városiakkal, a letelepültekkel. Közös misén vettek részt, majd ünnepi ebéd következett, s reggelig tartó multság amelyen még a papok is táncoltak.

Szakmáron a juhászok a pappal bárányt szenteltettek a templom előtt. Tisztelete néhol Vendel alakjával keveredik.

NOVEMBER, SZENT ANDRÁS HAVA

November 1. Mindenszentek

(Göcsejben mincién napja; a szentek egységének ünnepe.)

Mindenszentek a megdicsőült Egyház ünnepe, az élő és meghalt hívek titokzatos közösséget alkotnak a szentek egyességében: egymásért könyörögnek, helytállanak. A földön élők közössége a küzdő Egyház (Ecclesia militans), a már földről távozott és a tisztítótűzben szenvedő lelkek a szenvedő Egyháza (Ecclesia patiens), a mennybe jutott üdvözültek pedig a diadalmas Egyház (Ecclesia triumphans) tagjai. Nemcsak mi imádkozhatunk ugyanis a tisztítótűzben levőkért, de a mennybe jutott lelkek is imádkozhatnak, közbenjárhatnak értünk, a földön élőkért és kegyelmet eszközölhetnek számunkra még evilági életünk idejére is – hogy majdan elmondhassuk Pál apostollal: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam.” (2Tim.4,7) E napon mindazon megdicsőült lelkeket ünnepeljük, akikről megszámálhatatlan sokaságuk miatt (Jel.7,9-10) a kalendárium külön, név szerint nem emlékezhet meg.

Hazánkban mindenszenteknek a középkorban számos patrocíniuma van: így a pécsváradi apátság (1158), Oszrómind-szent (1183), Németújvár, Szalka, a pécsi, nagyszombati klarisszák temploma (1255), Bajcs pálos templom (1283). Mindenszentek ünnepe a Tridentinummal újjászülető szentkultusz nyomán vált általánossá. Az utóbbi időben halottak napjának vigíliájává változott.

November 2. Halottak napja

(A régiségben olykor „lölkök napja”; a küzdő egyház megemlékezése a szenvedő egyházzól.)

Szent Odilo clunyi apát kezdeményezte, hogy miután Mindenszentek ünnepén az üdvözüttekkel együtt a szentek egyességének örvendezik az Egyház, ezért másnap az összes megholtáról is megemlékezzünk. Az ünnep először 998-ban kap említést, majd a XI. században a clunyi bencések hatására egyre szélesebb körben elterjed. Rómában a XIV. században gyökeresedik meg. XV. Benedek pápa (uralkodott: 1914-22) 1915-ben engedélyezte, hogy halottak napján minden pap három szentmisét mondhat; egyet egy meghatározott elhunytért, egyet általában a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, és egyet a pápa szándékára.

Nemzedékek előtt általános dologtiltó nap volt. Ilyenkor tilos volt a földmunka, a répa és a krumpli elvermelése, a varrás, a mosás, a takarítás, a meszelés, a káposztának télire való eltevése – néhol az egész halottak hetében. A hívek halottak napján alamizsnát osztottak: kenyér, kalács, bor, zsír, szalonna, köles, bab volt a legáltalánosabb adomány. Az alamizsnát ilyenkor a templomban fölállított halottak napi katafalk, gyászkoporsó mellé rakták. A koldusok és a rászoruló családok a paptól, harangozótól, koldusbírótól vagy templomatyától kapták meg a részüket; eképpen kirekesztődött az alamizsnát adó „dicsekvése”: a rászoruló egyenesen Istennek köszönte meg gondoskodását, segítségét. Mivel a temető az utóbbi évszázadokban a templom mellől a helység szélére szorult (korábban a templomot ölelte körül), az alamizsnaosztás fokozatosan, egyre több helyen a temető kapujánál történik.

Göcsejben a család otthonában éjszakára terítenek az elhunyt hozzátartozónak, az ételt azután a szegényeknek és a koldusoknak ajándékozzák, vagy maguk költik el. Szeged környékén mindenszentek estéjén egy vagy két óra hosszat szóltak a harangok. Tápén azt tartották, hogy ezidő alatt nem szenvednek a lelkek tisztítótűzben. Pórszombaton a halottakért mindenki maga harangozott annyi „verset”, ahány halottja volt. A harang a lélek szava; halottak napján a „csak lélekben létezőkhöz” szól; így a testetlen hang, a harangszó a legalkalmasabb arra, hogy az elhunyt lelket az élőkhez hívja. A hívó szót (a lélekharang hangját) meghallják a megholt lelkek, s az eltávozott megismeri a harangszóról a harangozót, a rokont. Az odaát közege, a csend, és az ittlét örökkévalóságot idéző hangja, a harang csengése, annak csendítése (a halottért való harangozás más neve) az „odaátban” levőnek üzen: az időtlen szeretetben egyesíti élők és holtak közösségét.

Más göcseji falvakban sütnek, főznek, éjfélig szól a muzsika, a régi engesztelő torok maradványaként; a vidám hangulattal a hazajáró lelket akarják megtéveszteni. Mosni, párolni nem szabad ezen a héten, mert a család halottja vízbe kerül – tartották. Pölöskefőn megterítenek: rétest tesznek az asztalra és égő gyertyát a közepére és csak azután mennek a halottak litániájára. Fehér terítőre kenyeret, fokhagymát, sót és kést tesznek Kethelyen a halott részére. Hegyhátszentmárton baranyai templom nélküli faluban a halottakért való könyörgés után a férfinép a harangtorony mellett rőzsét égetett, s közben minden férfi a halottaiért egy-egy verset harangozott, majd két csoportra oszolva a falu mindkét szélén megkezdték a szegényeknek való koldulást. A gyűjtés végeztével áldomást ittak, toroztak. Az összegyűjtött ajándékot elárverezték, a befolyt összeget az Egyháznak adták. Csíkdelnén egész kemence cipót sütnek: „Isten lepényének”, „halottak lepényének” nevezik. Még melegében általvetőbe teszik, s kiosztják a templom előtt ácsorgó szegényeknek. A halott lelke ilyenkor elmegy a hozzátartozóhoz és ha azt tapasztalja, hogy nem adtak a szegényeknek alamizsnát, sírva távozik. Az ország számos vidékén a hősök emlékművénél este a négy világtáj felé négy koporsóforma rácsot állítottak, s a hozzátartozók gyertyát gyújtottak a rácson. A bácskai Tompa községben a legközelebbi hozzátartozó sírjáról összeszedték az elhervadt virágokat, kifőzték, és e főzettel a vetőgabonát locsolták. A bátyai délszlávok az elmúlt mindenszentek óta elhalt hozzátartozó sírjára fehér abroszban kalácsot, rétest, sovány pogácsát, birsalmát, tál babot

vittek. Galgamente néhány falvában is vittek ételt a sírkereszt tövéhez. Valamikor a halottak koporsójába is helyeztek ételt. Este a család halottjaiért az asztal előtt, a vízbe fulladtakért külön az asztal alatt gyújtottak gyertyát. Hercegszántó sokácai azt tartották, hogy a halottak a sírjukból fölkelnek és a templomba mennek amikor is üdvösségükért harangoznak. A göcseji Mikefán az ünnepen diófalevelet szednek és elteszik. A diófalevél csakúgy, mint a diófa koporsó, a halott lelkének oltalmazója; a dió a középkorban a Megváltó jelképe is volt (népünk hitében a dió két felében két angyal lakik; az olasz nyelvben a Dio szó jelentése – a latin Deus-ból: Isten). Az élő és halott rokonság „összejön” a göcseji Vadamason: vacsora után az asztalt nem szedik le, tiszta tányérokat raknak a halottak részére, kinek-kinek kedvelt evőeszközét teszik a tányérok mellé. Kunszigeten és Nagykátán az asztal „hídján” gyújtják meg a gyertyákat, miközben a halottak litániáját végzik. Régen országszerte égő gyertyát tettek az ablakokba. Ünnepélyes körmenet indult a pap vezetésével Andrásfalván a temetőbe, amelynek négy sarkában imádkoztak – az egyes sírokhoz külön nem mentek el. A körmenet aztán visszatért a templomba, a hívek kezében gyertya égett. A szertartás végén gyertyát adtak egymásnak, hogy otthon egymás halottaiért gyűjtsák meg, s egymás halottaiért imádkozzanak. Hévízgyörkön a halottak búcsúját a temetőben tartják, a búcsúmisén jelen vannak a protestánsok is; ekkor szentelik föl az új sírokat. A sírok felvirágozása, megkoszorúzása kései német szokás. Tápén azt tartják, hogy a halott sírjára helyezett égő gyertyát nem szabad áttenni, mert átmege vele a bűn is. Általános szokás volt, hogy otthon apró gyertyákat égettek; a lámpát nem oltották el, mert a gyertya csak a halottakért világított. Egy-egy gyertya mellett mindaddig imádkoztak, míg csak el nem aludt.

A Kárpát-haza némely vidékén a „halottak vendégségének” nevezték ez alkalmat; a velük való Isten-adta titokzatos találkozás, az imarend, a szegények etetése, az élők lelkét is tisztította, előkészítette a majdani távozásra. Hajdan a sírokhoz nem aznap, hanem előtte való nap mentek ki, hogy így lelkükben megtisztulva „hazavigyék” szeretteiket (azok emlékét), s ezen előkészületükkel alkalmát teremtették annak, hogy megtisztult lelkükben a készület okán az elhunytak szeretete újra megnyilatkozzon, átélhetővé váljon.

November 5. Imre

(Szent István és Boldog Gizella gyermeke; herceg.

Székesfehérvár, 1000-1007 között – †Veszprém közelében(?), 1031. szeptember 2.)

Szent Istvánnak és Boldog Gizellának a hagyomány szerint több gyermeke volt; a Képes Krónika több fiúról tesz említést – e gyermekek azonban nagyjából már kiskorukban meghaltak, nevét is csak kettőnek ismerjük. Egyikük Ottó, aki feltehetően még 1000 előtt született és korán meghalt. A másik fiú, Imre anyai nagybátyjától, II. (szent) Henrik császártól vette nevét (más formában: Henricus, Enricus, Emericus, Emreh, Imreh, Imre). Imre születésének évét nem tudjuk biztosan (feltehetően 1000 és 1007 között született, Székesfehérvárott). Imre nevelésére szülei rendkívül nagy gondot fordítottak. Első nevelői szülei voltak; a korabeli krónikák szerint István szenvedélyesen szerette fiát, nevét nap nap után belefoglalta imádságos megemlékezésébe, és nem szűnt meg Krisztus kegyes pártfogásába és a mindenkor szeplőtelen Szűz anyai oltalmába ajánlani.

1015-ben egy bencés szerzetes, Gellért – Velencéből jövet – Pannóniába érkezett. István őt Imre nevelőjévé tette. Imre herceg hét éven keresztül tanult Gellért keze alatt: ezalatt megtanult latinul, s anyjától föltehetőleg németül is. Egy velencei krónika szerint „tudós és szent” volt.

Ekkoriban eshetett meg vele, hogy egy alkalommal a veszprémi Szent György templomban időzött, s „ottan imádságnak adván magát szívében elmélkedék, mi legyen... a legkedvesebb áldozat, amelyet Istennek följajánlhatna. Hirtelen nagy tündöklésű világosság körülfénylette az egyháznak minden helyeit... s isteni szózat hallatszik: „Felette dicséretes a szüzesség; kívánatos kívánom én, te elmédnek és testednek szüzességét, ezt ajánld nékem, eme

szándékodban mindvégig megállj!” – Imre válasza: „Úr Isten, Te ki vagy mind az egész világnak gondviselője és az emberi erőtlenségnek segítője, ki elragadod a fejedelmek lelkét, aki rettenetes vagy a földnek királyai előtt, végezd el kedvedet bennem.” A fiatal herceg ekkor még hallgatást parancsolt szolgájának e fogadalmáról.

Tizenöt éves korától atyja vette maga mellé, huszonhárom éves korában befejeződött nevelése. Mint jövő uralkodótól, elvárták tőle, hogy rangjának megfelelő házasságot kössön, így biztosítva a királyi ház fennmaradását utódaiban. A hagyomány három királyi családot említ, amelyből feleséget vehetett: a lengyel, horvát és görög uralkodóházat. A lysagorai Szent Kereszt-monostor évkönyveinek följegyzése szerint Imre egyszer Lengyelországban járt, mint vőlegény. A feleség személye nem ismert csak annyi bizonyos, hogy szüzi házasságban éltek egymással. Legendája szavaival Imre „keblében hordta a lángot, de el nem perzseltetett annak égésétől.” Szüzességét megtartva, s szentéletű atyja példáját követve mindenben a szent életre törekedett. Egy helyen azt olvassuk, hogy „boldog Imre megelégedvén kevés alvással, minden éjszakákon, mikor is már mindenkégyra vetették magukat és előtte, miképpen királyi magzathoz illik, két gyertyatartó világított, ő Istennek zsoltárokat énekelve virrasztott, és mindegyik zsoltár végezetén szívének töredelmével Istennek bocsánatát kérte. Mit is, mikoron atyja eszébe vette, őt vigyázatost és titkon a falnak nyílásán át gyakorta szemlélte.”

Pannonhalma szent hegyén történt találkozása Boldog Mórral; a kolostorba érkezve Imre minden szerzetest érdemei alapján különböző mértékben jutalmazott csókkal: a legtöbbet – hetet – Mór kapta (...).

Valószínű, hogy 1030-ban a győri csatát II. Konrád császár ellen Imre vezette – a hódító szándékkal érkező császár csúfos vereséget szenvedett. Imre békét ajánlott, a megvert király szégyenében tizenhároméves fiát küldte a békekötésre. Később Henrik bajor herceg – a későbbi III. Henrik császár – 1031 tavaszán Esztergomba érkezett „az igazságtalanul megbántott magyar király” megkövetésére, s a Lajta és Fischa folyó köze újra – a Morvamezővel együtt – visszakerült Magyarországhoz.

Ekkor, 1031-ben István koronázásra készült: Imrét akarta utódjául a trónon látni. Az ünnepi hangulatban érkezett a szomorú hír: Imre herceget vadászat közben egy földühödött vadkan halálra sebezte, és ő 1031. szeptember 2-án belehalt sebeibe. A krónika szavaival „Siratta őt Szent István és egész Magyarország vigasztalhatatlanul, nagy sírással...” Imre vadkan általi halála apja, István nemzetéért hozott áldozatát gyarapította. Szent István Imre számára írta az Intelmeket, amely később a magyar törvénytár élére kerül, sőt fölveszik a Corpus Juris Hungariciba, a Magyar Törvénytárba is. E megrendítő sorok nem szolgálhattak már az ifjú király földi kormányzására, de minden időkből a múlhatatlan igazságot visszhangozzák: „Uralkodjál mindnyájuknak felette békességesen, alázatosan, szelíden, haragnak, kevélynek és gyűlölségnek nélküle, mindiglen elmédben tarván, hogy mind az embereknek egy állapotjuk legyen, és hogy semmi föl nem emel, hanemha az alázatosság, és hogy semmi meg nem aláz, hanemha a kevélység és gyűlölség.”

Egy lengyel legendájában a Lysa gora tetején álló bencés Szentkereszt apátság alapítását magyar király vadászatához köti... A király elől az üldözött szarvas a sűrűbe menekült, de hatalmas agancsa megakadt egy bokorban. Aranyhúrú íjával a király már éppen le akarta nyilazni, mikor a szarvas agancsai között fénylő feszület tűnt föl. A király leborult és a látomás helyén emeltette az apátságot. A legenda királyát szent Imrével azonosítják, aki járt vendégségben Vitéz Boleszláv lengyel királynál, s a Lysa Gorán szarvasra vadászott. Ismerősnek találta e helyet, s álmában már járt itt; s kérte Boleszlávot, hogy építsen kolostort ide.

Szent László király Szent Imrét, Istvánt és Gellért püspököt 1083-ban oltárra emeltette (a szentté avatás akkoriban egyszerűbb volt, „oltárra emelés” képében...). Imre a tisztaság örök eszménye, a fiatalság védőszentje, örök eszménye Elek és Alajos mellett. Legtöbbször

liliommal a kezében ábrázolják; legendáját megőrökíti az Anjou-magyar legendárium is. Barokk templomainkban úri magyar viseletben tűnik föl, csizmával a lábán. A csizmadiák patrónusa... Felsőőrön régen Imre-búcsút tartottak, melyre Ausztriából is sokan elzarándokoltak.